

РЕЗЮМЕ

ЧЕШСКИЕ ЗЕМЛИ В ФОКУСЕ ИМПЕРСКОЙ ПОЛИТИКИ ФРИДРИХА I БАРБАРОССЫ (1152-1190)

Лихтей И. (Ужгород)

В статье рассматриваются важнейшие аспекты политики немецкого императора Фридриха I Барбароссы касательно Чешских земель. Как и его предшественники, он быстро осознал стратегическое значение Богемии в Центральной Европе, хорошо понимая, что с помощью услужливых чешских правителей сможет не только контролировать Польшу и Венгрию, но и противостоять попыткам возобновления византийской гегемонии в этом регионе. Наградив Владислава II королевским титулом, Барбаросса тем самым привязал его к своему политическому курсу. С целью еще сильнее привлечь Богемию к немецкому ядру, Фридрих I выделил в составе страны три административно-государственные единицы на правах имперских владений.

РОЗВИТОК ТОРГІВЛІ У МІСТАХ ТА МІСТЕЧКАХ ВЕРХНЬОГО ПОТИССЯ (XIII-XV ст.)

МІСЬКОВ І. (Ужгород)

Малі міста та містечка входять у господарську орбіту великих міст, поблизу важливих торгових центрів, шляхів. Малі ярмаркові центри виконують функції посередника між великим містом та селом; не могло бути міста чи містечка без ярмарку, а пізніше без ринку [1].

Наразі спробуємо дослідити яку роль відігравали міста та містечка Верхнього Потисся у соціально-економічних відносинах Угорського королівства, зокрема у торгівлі.

До кінця XV ст. приблизно сто дрібних міст і містечок в Угорщині мали право на проведення загальноугорських річних ярмарок. У невеликій кількості з'являються перші гроші з срібного металу під час правління угорського короля Стефана (997-1038 рр.) [2].

Згодом у XI-XIII ст. набуває поширення грошова система, створена за часів Карла Великого. У ній 1 фунт срібла містив у собі 367 грам. З 1 фунта чистого срібла виготовляли 240 динарів (у середні віки новостворені держави називали свої срібні монети динарами). Вага одного динару становила 1/2 грама.

У XI-XII ст. професійні купці відвідують Угорське королівство, де мали свої торгові факторії. Спочатку це були араби та євреї. У минулі часи найголовнішими предметами розкоші вважались гроші, тканини та коні. Згодом

арабських купців замінюють візантійські. Цьому сприяло географічне становище Константинополя, що відповідало торгівельній політиці візантійських імператорів. Європейським купцям був заборонений доступ на Схід [3].

Азіатський крам поступав у Європу через посередництво венеціанських або генуезьких купців. Прянощі, дорогі тканини, ювелірні вироби, шафран, засолену та сушену рибу привозили італійські купці в Угорщину. Вперше сюди потрапило знамените венеціанське скло. З Угорського королівства купці в свою чергу вивозили сіль, вино, хутро. Окрім великого міста Кашша (Кошице), міст та містечок Верхнього Потисся, сюди були включені Севлюш (Виноградово), Госсумезе (Довге Поле), Хуст, Тячів, Вишково, Мараморш – Сігет, Лупрехтас (Берегово), Мукачево, Ужгород, Тиба, Капош, Паловці, Середнє, Собранц, Страйнян, Береги, Косино, Мужієво, Нямень, Чинадієво, Варн.

А всього разом до Верхнього Потисся входило понад 75 міст і містечок. Серед них найчисельнішими містами були згадувані Кошице, Ассоньпатак і Сатмар (нині Бая-Маре та Сату-Маре, Румунія) та решта населених пунктів знаходились у комітатах Абауй, Берег, Земплін, Мараморш, Саболч, Сатмар, Угоча, Унг.

Перші торги згадуються у грамоті угорського короля – Ємериха у 1201 р. [4]. Вони називалися *Forum Ruthenorum* (руський торг). У Потиссі з'являється ціла низка обмінних пунктів. Через певний час торговельними пунктами стають містечка Ужгород, Берегово, Виноградово і Хуст. Тут з другої половини XIII-XV ст. мали місце не тільки постійні щотижневі торги, але і спеціальні річні сезонні ярмарки [5].

Угорські купці вели жаву торгівлю на ярмарках Моравії, Чехії, Галичини та Польщі, частково у Греції та Італії.

Право на проведення ярмарок міста отримували від королів чи великих феодалів, котрі були зацікавлені у розширенні торгівлі для збільшення своїх прибутків. За королівським декретом міста, які мали найбільші привілеї та права, і котрі називались вільними королівськими містами, повинні були бути укріплені замками [6].

Так, королівське місто Берегово у 1247 році отримало право вільної торгівлі по суботам. Там продавали вино, худобу та хліб [7].

У 1262 р. новий угорський король Іштван надав Виноградову «вільну грамоту», де переважають економічні привілеї: «надається (право) також полювати на диких козуль, лисиць, вовків та рибу у воді... Наступне, щоб великі ярмарки проводили вільно і без оподаткування у великі свята у понеділок. Так, якщо хто забачає млини або інше (ставити), виноградники вільно утримувати їх обробляти їх при можливості...» [8]. Отже, Севлюш отримав наступні економічні привілеї: право вилову риби та полювання в лісах на вовків, лисиць, козуль; щотижневий торг у Понеділок і ярмарок у великі свята без оподаткування; будівництво млинів, виробництво вина та його продаж, звільнення від митного податку по р. Тиса; право торгівлі у будь-якому куточку Угорського королівства. На думку священника-історика В. Гаджеги у привілеї Севлюша – 1262 р. згадується одночасно велика та місцева дорога, що проходила через саме місто. Цей великий торгівельний шлях вів від Спіша через комітати Абауй, Земплін, Унг, Берег аж до Угочі. Біля Виноградова цей торгівельний шлях розходився: один напрямок вів через Королево до Сукмара, а інший – до комітату Марморош через Хуст та Вишково [9]. У 1284 р. угорський король Ладислав підтвердив попередній привілеї королівського міста Севлюш [10].

У минулі часи зустрічаються випадки натурального обміну. Середньовічний динар обезцінюється при новому угорському королю Карлові I Робертові, який провів грошову реформу. У 1328 р. у м. Кремниця карбуються

золоті угорські дукати [11]. У 1342 р. грошова система була відрегульована Карлом I. Нова золота монета отримала назву флорен. Один флорен складав 90 срібних динарів, а 6 срібних динарів складали один гріш.

Перші чотири королівські міста комітату Мараморош – Хуст, Тячів, Вишково, Довге Поле у 1329 р. отримали привілеї міста Севлюша. Особливо слід відзначити 12 пункт: «наступне, як би не було на ярмарках свої (громадяни) торгують і ні хто не має їм перешкоджати, але у випадку, якщо хто-небудь своїми діями утримуватиме особу (торгівця, купця), у присутності судді або старости відкрити судову справу, а за непокору судові переслідувати і врешті решт можливе вигнання (його) жителями» [12].

Пізніше у п'яти коронних містах вживаються різні грошові системи: марки, пондери (1 пондер – 5 динарів). На цей час торгівлю займалися німецькі переселенці, що оселились в кінці XIII- початку XIV ст. на Мараморощині [13].

У 1348 та 1351 роках згадуються річні ярмарки в Мукачеві та Берегові. Згідно звичаю, кожен договір купівлі-продажу завершувався могоричем. Продавці повинні були платити мито. Купці ввозили свій товар через міську браму або головний вхід і за це платили мостове але були і винятки. У 1347 р. угорський король Людовік Великий звільнив кошицьких купців від сплати всіх дорожних та ярмаркових мит. Це було продовження привілею м. Кошіце від 1319 р., надане Карлом I, де кошицькі купці звільнялися від уплати мита в комітатах Абауй та Земплін.

22 травня 1376 р. датується грамота королеви Угорщини та Польщі – Єлизавети [14]. У документі говориться: «Ми, Єлизавета по милості Божій королеви Угорщини та Польщі, усвідомлюємо, що для підвищення благоволення до чисельного населення, керуючись благими намірами, даємо нашому дачному містечку Мункач, що знаходиться під фортецею Мункач в Березькому комітаті, що зростає за рахунок переселенців, керуючись благоприхильністю і здійснюючи королівську милість, даємо право на тривале користування печаткою ізображенням Блаженного Мартіна, покровителя нашої парафіяльної церкви в цьому містечку, в опуклому та просторому вигляді, вирізьбленою для підкріплення юридичних угод, купівлі, продажу та перепродажу виноградників та іншої власності, подібно інших вільним містом, по нашій величній волі. Дано в місті Сас в День Вознесіння Господнього, року 1376» [15]. Серед ініціаторів цього привілею був настоятель місцевої парафіяльної церкви м. Мукачево – священник Міклош [16]. Також під словом «*hospites*» (гості) у минулі часи зазначалися й іноземні купці.

Отже, печаткою святого Мартіна скріплювались договори купівлі продажу виноградників («vinearum»). У складанні договорів брали участь і гості. Акти купівлі-продажу у минулі часи відбувались при свідках [17].

Торгівельні угоди, що здійснювались у Мукачеві, укладались перед міським сенатом. За це місто брало спеціальний податок, а сенатори отримували частування. Також м. Мукачеву належний власний суд, що розвинувся з ярмаркового права. Міський староста виконував роль торгівельного судді. Ярмарки проводилися на центральній площі міста. Ярмарковий суд у Мукачеві був обмежений торговельними днями.

Ужгородські торги беруть свій початок з часів виникнення фортеці. Документи згадують торги в Ужгороді значно пізніше. Ужгородські ремісники обслуговували замок, виробляли і власні товари побуту на продаж. Обслуговуючий персонал замку згадується з 1266 року [18]. Ремісники не обмежувались одним Ужгородським ринком. Вони їздили зі своїм товаром на сусідні торги, наприклад – 1411 р, 8 липня у Собранці, а 11 липня - у Капушанах. Сеньйори при цьому не робили перешкод торгівлі, а навпаки сприяли їй. Завдяки цьому підвищувався добробут сеньйоріальних підданих. Торгівці та дрібні ремісники постачали продовольство, ремісничі вироби у Хустський замок, але це не перешкоджало їм торгувати сіллю [19].

У XV ст. проводились державні недільні ярмарки у містах і містечках Кіш-Варда, Надь-Калло, Сент-Дьєрдь, Абара, Лелес, Шарош-Паток [20]. У минулі часи були відомі випадки коли духовенство та сеньйори чинили опір ярмаркам. Але це було у тому випадку, коли право проведення ярмарків надавалось королем. Тому на Мукачеву було поширено звернення воеводи Расції – Стефана до всіх шляхтичів, духовенства, міських властей, щоб вони не

перешкождали особам, які беруть участь у мукачівських ярмарках [21].

У середні віки було дуже небезпечно займатися торгівлею. Подорожі купців були сповнені небезпек, пограбувань та вбивств, котрих не здурались навіть феодали, розбійницькі напади на купців здійснював Каспар Другет з Невизького замку [22]. Можливо, це пов'язано з тим, що купці ухилялись від сплати мита, проїжджаючи через феодалні володіння. Можливо, сплата мита за провоз купецького краму була високою.

Але не зважаючи на це торгівля у регіоні поживалюється, наприклад у Берегові тому, що королі оберігали права городян. Таким може бути лист-звернення угорського короля Ласла II (1490-1516), посланий з Буди в 1495. Листа було адресовано графу Вінграді і Гереб Петрові – державному міському судді Берегова. У листі-зверненні Ласла II підтверджує вольності берегівських громадян. Угорський король дарує їм ще один привілей: якщо житель Лупрехтсаса займається торгівлею в Угорському королівстві у пошуках засобів до існування, то він автоматично отримує право недоторканості особи. У цьому випадку ніхто не міг пошкодити його товар, заарештувати або притягти до чужого суду. Вони могли притягнутися тільки до власного міського суду за борги та проступки. Під час торгівлі лупрехтсаські громадяни сплачували податок (2 динари) встановлений королем. Якщо від них королівські чиновники вимагали більше, ніж два динари, то вони мали повне право не сплачувати цю сумму [23].

Отже, купці малих міст та містечок торгували в усіх куточках Угорського королівства. Їхні торги та ярмарка створювали постійний ринок для збуту сільськогосподарської продукції. Вони посилювали обмін товарів у регіонів, вносили вклад у формування внутрішнього ринку, намагалися вийти на ринки та ярмарки великих міст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVII вв. – М., 1986. – Т.І. – 510с.
2. Історія Чехословакиї. – М., 1956. – Т.І. – С.69.
3. Історія Візантії. – М., 1967. – Т.ІІ. – С.253.
4. Лелекач М. Про приналежність Закарпаття до Київської Русі в X-XI ст. // Наукові записки Ужгородського університету. – Ужгород, 1949. – Т.ІІ. – С.37.
5. Гранчак І.М. Становлення і розвиток феодалних відносин у Закарпатті (IX – XV ст.) // Нариси історії Закарпаття. Т.І. (з найдавніших часів до 1918 р.). – Ужгород, 1993. – С.70.
6. Kováč D. Dějiny Slovenska. – Bratislava, 1998. – S. 39.
7. Fejer G. Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. – Budaë, 1829. – Т. VI. – vol.I. – P. 457.
8. Wenzel G. Arpadkori uj okmanyar. 1261-1272. – Pest, 1870. – VIII köt. – 31-32 old; Szabo I. Ugoecs megye. – Budapest. 1937. – 20 old.
9. Гаджега В. Севлюші особенно под королями Арпадовичами (р. 1301) // Подкарпатська Русь. – 1925. - №3. – С.43.
10. Історія Венгрії - М., 1971. – Т.І. – С.512; Szirmay A. Notitia, politica, historica, topographica incliti comitatus Ugochienses. – Pestini, 1805. – P. 76.

11. История Чехословакии – М., 1956. – Т.1. – С.116.
12. Mihaly J. Maramoros diplomak e XIV es XV századbol. – Maramoros – Sziget, 1900 – 10 old. ; Dučánek J. Chust v Maramoroši. – Chust, 1937. – S.22.
13. Контратович И. История Подкарпатской Руси для народа. – Ужгород, 1924. – С.26; Паленко Г.В. Німці на Закарпатті. – Ужгород, 1995. – С.3.
14. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). – Ф. 1589 – Оп.1 – Спр.1 Арк. 2; Федак М. Володарки Мукачівського замку. Єлизавета Польска // Старий замок. – 1997. – №.1 (2 грудня). – С.7.
15. Філіпов О. Під плащем святого Мартіна // Новини Мукачева. – 1994. - №20 (12 травня). – С.3.
16. Lehoczky T. Munkács város új monográfiája. – Munkács, 1907. – I köt. – 9 old.
17. Мицюк О. Нариси з соціально – господарської історії б. Угорської нині Підкарпатської Русі. – Ужгород, 1936. – Т.1 – С.222.
18. Fejer G. Codex Dipl. Hung. – Budaé, 1829. – Т.IV. – vol.3. – 380 – 382 old.
19. Троян М.В., Рішко М. В. Хуст. – Ужгород, 1982. – С.34.
20. Nemeth P. A középkori szabolcs megye települései. – Nyiregyháza, 1997. – 175 old.
21. ДАЗО. – Ф. 1589. – Оп. 4. – Спр.4. – Арк.1.
22. Мицюк О. Вказана праця – С.200.
23. Lehoczky T. Beregvármege monográfiája. – Ungvár, 1881. – III köt – 2 rész. – 96 old.

SUMMARY

DEVELOPMENT OF TRADE IN CITIES AND URBAN SETTLEMENTS OF VERHNEYE POTISSIYA (XIII-XV CENTURIES)

Miskov I. O. (Uzhhorod)

This article speaks about the development of trade in cities and urban settlements of Verhneye Potissiya, originating of the fairs and forming of a home market in locale. The given period encompasses XIII - XV centuries.

РЕЗЮМЕ

РАЗВИТИЕ ТОРГОВЛИ В ГОРОДАХ И МЕСТЕЧКАХ ВЕРХНЕГО ПОТИССЬЯ (XIII – XV вв.)

Миськов И.А. (Ужгород)

В данной статье изложено развитие торговли в городах и местечках Верхнего Потисся, возникновение первых ярмарок, формирование внутреннего рынка в регионе. Данный период охватывает XIII-XV века.

ІВАН ФРАНКО ПРО СТАНОВИЩЕ ГАЛИЦЬКОГО СЕЛЯНСТВА В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ XVIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст.

ОЛАШИН М.В. (Ужгород)

І. Я. Франко (1856-1916) – видатний український письменник, вчений і громадський діяч. Він багато зробив для пробудження самосвідомості українського народу, активізації його боротьби за знехтувані права і свободи, відродження і подальший розвиток української культури тощо. Зрозуміло, що діяльність Великого Каменяря була на той час досить небезпечною

і йому не раз доводилося розплачуватись за свої переконання та конкретні дії. Але реакція влади тільки посилювала у ньому переконання в правильності обраного шляху.

Спадщина І.Я. Франка є великою і багатогранною. Його «Зібрання творів» охоплює 50 томів (К., 1976-1986). Але в даному повідомленні ми звернемо увагу на ті студії, в яких розкривається тема нашого дослідження.